

Νεοελληνική Λογοτεχνία

θεωρητικής κατεύθυνσης

A1.

- Ο Διονύσιος Σολωμός αποτελεί την ηγετική φυσιογνωμία της Επτανησιακής Σχολής, καθώς κατόρθωσε, αξιοποιώντας την ευρωπαϊκή του παιδεία, να συγκεράσει στο έργο του την επίδραση του ιταλικού ρομαντισμού και του γερμανικού ιδεαλισμού με την ελληνική ποιητική παράδοση, και κυρίως το **δημοτικό τραγούδι** και την κρητική λογοτεχνία.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

1. ΣΤΙΧΟΥΡΓΙΚΗ - ΓΛΩΣΣΑ

3 [20.], στχ. 9 - 12

*Όμως κοντά στην κορασιά, που μ' έσφιξε κι εχάρη,
Εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι
Και ξετυλίγει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει,
Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.*

- Μετά από πολλές αναζητήσεις, που στόχο είχαν την καθαρότερη, μουσικότερη και υψηλότερη διατύπωση της Ιδέας (φιλοσοφικός ποιητής), ο Σολωμός κατέληξε στη σταθερή χρήση του **ιαμβικού δεκαπεντασύλλαβου μέτρου** και της **δημοτικής γλώσσας**.

α'. Το ιαμβικό μέτρο χρησιμοποιεί μία άτονη συλλαβή – μία τονισμένη συλλαβή (ο γραμματικός τόνος είναι αδιάφορος):

*Ομώς / κοντά / στην κό / ρασιά, / που μ' έ / σφιξέ / κι εχά / ρη, (15 συλλαβές)
Εσειό / τουν τ' ολό / στρόγ / γυλό / και λά / γαρό / φεγγά / ρι (15 συλλαβές)
Και ξέ / τυλί / γει ογλή / γορά / κατί / που εκεί / θε βγαί / νει, (15 συλλαβές)
Κι ομπρός / μου ιδού / που βρέ / θηκέ / μια φέγ / γαρό / ντυμέ / νη. (15 συλλαβές)*

- «Η νέα στιχουργική περίοδος του Σολωμού [1833 κ.ε.] αρχίζει με τον «Κρητικό», με την επιστροφή του στο δημοτικό κι εθνικό δεκαπεντασύλλαβο. Οι δεκαπεντασύλλαβοι αυτοί διαφέρουν πολύ ακουστικά από κείνους της ζακυνθινής του εποχής κι από κείνους των άλλων Ελλήνων ποιητών: είναι απαλότεροι και μελωδικότεροι. Γ. Σπαταλάς
- «Εισ τον Κρητικό εμεταχειρίσθηκε τον **ομοιοκατάληχτον** δεκαπεντασύλλαβον στίχον (εχάρη / φεγγάρι, βγαίνει / φεγγαροντυμένη) εις τρόπον, ώστε θέλει μείνει εις τη γλώσσα ως αξιόλογο παράδειγμα αυτού του μέτρου». Ιάκ. Πολυλάς, Σχολικό βιβλίο, σελ. 293
- Ο σολωμικός δεκαπεντασύλλαβος έχει στενή συγγένεια με τον όμοιο στίχο της λαϊκής προφορικής λογοτεχνίας. Κι ακόμα πιο στενή με το δεκαπεντασύλλαβο της γραφτής -κρητικής- λογοτεχνίας, και κυρίως του Ερωτόκριτου. Έχει τους εξής χαρακτηρισ:

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

α) Είναι «απηρτισμένος», δηλαδή ο στίχος έχει ολάκερο νόημα (3 [20.], στχ. 12: *Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.*)

β) Το β' ημιστίχιο ή επαναλαβαίνει ή συμπληρώνει ή προεκτείνει το νόημα του α' - ή κάνει μια αντίθεση. Πολλές φορές δυο στίχοι συμπληρώνουν ο ένας τον άλλο (3 [20.], στχ. 2 - 3: *Κι η θάλασσα που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει, / Ησύχασε και έγινε όλο ησυχία και πάστρα,*) Κ. Βάρναλης, Σχολικό βιβλίο, σελ. 294

β'. Δημοτική γλώσσα: *κορασιά, εσειότουν, ογλήγορα*

■ Η γλώσσα του Σολωμού θυμίζει ταυτόχρονα Παλαιά Διαθήκη και δημοτικό τραγούδι. Είναι πάνω από όλα μια γλώσσα ελληνική, αυτή που προσπάθησε με πολύ κόπο και διάθεση, ο ποιητής να μάθει σωστά. Είναι η καθομιλουμένη γλώσσα, που όμως δεν της λείπουν κάποια στοιχεία εκλαΐκευσης και τοπικής (ζακυθινής ή κρητικής) διαλέκτου.

2. ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΑΝΑ ΤΡΙΑ(3)

α'. 4 [21.], στχ. 14 - 16

Καν σε ναό ζωγραφιστή με θαυμασμό περίσσο,
Κάνε την είχε ερωτικά ποιήσει ο λογισμός μου,
Καν τ' όνειρο, όταν μ' έθρεφε το γάλα της μητρός μου.

β'. 5 [22.], στχ. 16-19

Με δύναμη που δεν είχα μήτε στα πρώτα νιάτα,
Μήτε όταν εκροτούσαμε, πετώντας τα θηκάκια,
Μάχη στενή με τους πολλούς ολίγα παλληκάρια.
Μήτε όταν τον μπομπο-Ισούφ και τς άλλους δύο βαρούσα

γ'. 3 [20.], στχ. 1, 2, 10

Ακόμη εβάστουνε η βροντή.....

Κι η θάλασσα που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει,

Εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι

■ «Ένα επαναλαμβανόμενο χαρακτηριστικό της δομής του ποιήματος είναι η σύνθεση των στοιχείων ανά τρία (τριαδικό σχήμα). Υπάρχει μια διαβάθμιση σε μερικές από αυτές τις ομάδες των τριών, όπου συνήθως το τελευταίο είναι το πιο σημαντικό στοιχείο. Το τρία(3) είναι συμπαντικός αριθμός και έχει κάποια ιερότητα που προμηνύει θαύμα.

■ Όταν ο ήρωας προσπαθεί να θυμηθεί πού είχε ξαναδεί τη φεγγαροντυμένη αμφιβάλλει ανάμεσα σε τρεις δυνατότητες. [α']

■ Όταν περιγράφει πόσο δυνατό νιώθει το χέρι του μετά που χάθηκε η οπτασία, λέει ότι τώρα ήταν πιο δυνατό από τρεις περιπτώσεις στο παρελθόν. [β']

■ Τρία(3) φυσικά στοιχεία (βροντή, θάλασσα, φεγγάρι) σχηματίζουν το κατάλληλο κλίμα για την εμφάνιση της Φεγγαροντυμένης. [γ']

■ Ομάδες με τρία στοιχεία βρίσκει κανείς συχνά στην ελληνική **δημοτική ποίηση**.

Μάκριτζ, Σχολικό Βιβλίο, σελ. 288

ΣΥΓΧΡΟΝΟ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ - ΕΠΑ.Λ

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

3. ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΦΥΣΗΣ

3 [20.], στχ. 9 - 12

Κι η θάλασσα που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει,

Ησύχασε και έγινε όλο ησυχία και πάστρα

- Ο Σολωμός υιοθετεί το σχήμα λόγου της προσωποποίησης ιδεών και φυσικών φαινομένων, επιρροή από το ρομαντισμό και το **δημοτικό τραγούδι**. Η Φύση μεταμορφώνεται από κάτι υλικό σ' ένα χώρο όπου η ψυχή μπορεί να λατρεύσει το Θεό.
- Η δράση της φύσης κι ο αγώνας του ήρωα βρίσκονται σε στενή **αλληλεξάρτηση** στο ποίημα: Όταν η φύση είναι ήρεμη, μπορεί κι εκείνος να κολυπήσει με όλες τις δυνάμεις του. Όταν στη φύση υπάρχει αναταραχή, τότε κι εκείνος νιώθει αδύναμος να προσπαθήσει. Η αναταραχή της θάλασσας συνδυάζεται με τη δική του ένταση, την πάλη, και κάποιες στιγμές την κόπωση, ακόμα και με ένα φόβο τρέλας. Όταν η φύση ηρεμεί, πιθανόν γιατί της επιβάλλεται κάποια κρυφή δύναμη, τα νερά ευωδιάζουν, τα σύννεφα χάνονται, τ' άστρα φωτίζουν γλυκά τον ουρανό, η νύχτα πλημμυρίζει από φως μεσημεριανό, και ο ήρωας μαγεμένος, συγκεντρώνοντας όλες τις χαμένες δυνάμεις του, μπορεί να κολυπήσει με δύναμη που δεν είχε ούτε όταν ήταν πολύ νέος ακόμα.

σύγχρονο

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ - ΕΠΑ.Λ

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΑ:

- **φεγγαροντυμένη: 3 [20.], στχ. 12:** *Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.* Η φεγγαροντυμένη είναι μια θεϊκή οπτασία (μη έλλογο ον), όπως φαίνεται από την ανάδυσή της στη μέση του πελάγους και την αποκάλυψή της μέσα από το φεγγάρι, με καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της δράσης. Το **υπερφυσικό** χαρακτηρίζει όλη την παρουσία της Φεγγαροντυμένης: μια θεϊκή στην όψη μορφή, με μαύρα μάτια και ξανθά μαλλιά και με τις ανταύγειες του φεγγαρόφωτος να λάμπουν στο πρόσωπό της. Το υπερφυσικό στοιχείο είναι πολύ συνηθισμένο στα **δημοτικά τραγούδια**, σε θρύλους, σε παραδόσεις αλλά και στη σύγχρονη Νεοελληνική Ποίηση. Η φράση μοιάζει να προϋποθέτει ότι ήδη ξέρουμε πως υπάρχουν τέτοια θηλυκά θεϊκά όντα, σαν να είναι οι φεγγαροντυμένες όντα που πολύ εύκολα συναντά κανείς στην καθημερινότητά του.
- **Υπερβολή: 4 [21.], στχ. 7 - 8:** *Τότε από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει, / Κι η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει.* Η μεταβολή της νύχτας σε ολόφωτο μεσημέρι αποτελεί μια μεταφυσική εμπειρία. Η υπερβολή αποτελεί συχνό σχήμα λόγου στο **δημοτικό τραγούδι**.
- **Πολυσύνδετο: 4 [21.], στχ. 1 - 8:** *Και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν / Κι από το πέλαο, / Κι ανεί τς αγκάλες, Κι έδειξε. / Κι η χτίσις ...)* διαγράφει μια (ανιούσα) κλιμάκωση της φωτοχυσίας.

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

- Επανάληψη: 3 [20.], στχ. 3: *Ησύχασε- και έγινε όλο ησυχία ...* Η επανάληψη επιτείνει τη γαλήνη και την ηρεμία που αντανακλά στον εσωτερικό κόσμο του ήρωα.
- Παρομοίωση – Μεταφορά: 3 [20.], στχ. 2: *σαν το χοχλό που βράζει*, στχ. 4: *Σαν περιβόλι ευώδησε ...* Παραπέμπουν στον Ερωτόκριτο και στο δημοτικό τραγούδι. Μέσα σε αυτές τις δυο παρομοιώσεις περιέχονται και μεταφορές και προσωποποιήσεις (η θάλασσα που σκίρτησε ... και έγινε πάστρα ... κι εδέχτηκε όλα τ' άστρα ...). Το παιχνίδι ανάμεσα στην παρομοίωση, την προσωποποίηση και τη μεταφορά δημιουργεί ένα σύνθετο αισθητικό αποτέλεσμα.

B1.

- «Ο Σολωμός ήταν σίγουρα ποιητής του πάθους, και ο τόνος της ποίησής του είναι πάντα εξηρμένος. Αλλά το πάθος του ήταν για το υψηλό, το αιώνιο, το πνευματικό, το ιδανικό, το υπερβατικό.» Μάκριτζ
- Η δράση του ποιήματος «Ο Κρητικός» ορίζεται εξ αρχής με κέντρο τη θέαση του δραματοποιημένου αφηγητή (εσωτερική εστίαση). Το έργο γεννιέται, καθώς το φως σχίζει το σκοτάδι. Το φως διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στο έργο του φιλοσοφικού Σολωμού (επιρροή από το γερμανικό ρομαντισμό και ιδεαλισμό), καθώς η όραση και η ενόραση αλληλεπιδρούν και νοηματοδοτούν κάθε ανθρώπινο αγώνα - δοκιμασία προς την κατεύθυνση της αυτοσυνειδησίας, της αυτογνωσίας, της πληρότητας και της ισορροπίας. **Η πνευματικότητα και το μεταφυσικό στοιχείο συμφύρονται με τον υλικό - φυσικό κόσμο.**
- «Η φιλοσοφία του Σολωμού έχει διπλή μορφή: Άλλοτε προέχει στο πνεύμα του ο βαθύς διχασμός κι ο αγώνας που υπάρχει ανάμεσα στο φυσικό και τον ηθικό κόσμο. Άλλοτε αγκαλιάζει ολόκληρη τη φύση και βλέπει, στην ενότητά της, να ταυτίζεται με τις πνευματικές ουσίες. Η φιλοσοφία του γίνεται πανθεϊστική, η φύση παρουσιάζεται στην πιο πνευματική της παράσταση, όλη παρθενιά και έκσταση, από μυστικές πηγές αναβρύζει αρμονία, πνεύμα απαντά στο πνεύμα, και οι φυσικές μορφές μεταμορφώνονται θαυμαστά, μυστικός έρωτας διαπνέει τα πάντα». Αυγέρης

1^ο ΣΤΟΙΧΕΙΟ: 3 [20.], στχ. 4 - 6:

Σαν περιβόλι ευώδησε κι εδέχτηκε όλα τ' άστρα·

Κάτι κρυφό μυστήριο εστένεψε τη φύση

Κάθε ομορφιά να στολιστεί και το θυμό ν' αφήσει.

- Ο ποιητής, για να αποδώσει την αλλαγή στο τοπίο, καταφεύγει σε ένα παιχνίδι **μεταφορών(2)** και **παρομοιώσεων(2)**, που κάνει πολύπλοκη τη δομή και υποβάλλει πρώτα την αγριάδα της θάλασσας και μετά την απέραντη γαλήνη, ώστε να ακολουθήσει η **επιφάνεια της Φεγγαροντυμένης**.

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

- «Το χιαστικό σχήμα των φωνηέντων στο *περιβόλι* και στο *ευώδησε*, όπου κι από τις δυο μεριές του [ε] τα φωνήεντα είναι τοποθετημένα αντικριστά όπως σε καθρέφτη, με το [ο] τονισμένο και τις δύο φορές, μιμείται την αντανάκλαση των άστρων στη θάλασσα.»

Μάκριτζ

- Η εξωτερική αλλαγή από την τρικυμία της θάλασσας σε νηνεμία και γαλήνη προετοιμάζει και την εσωτερική μεταβολή στην ψυχή του ήρωα. Η αίσθηση της εισόδου της φεγγαροντυμένης και της διάχυσης του μυστηρίου, η μυστική αγωνία για την επερχόμενη αλλαγή, η κατάληψη του χώρου και της ψυχής του ανθρώπου, η αποκάλυψη της νέας μορφής πάνω στα όντα και η απώλεια του αισθητού κόσμου (του κόσμου των αισθήσεων) στο μεταίχμιο ζωής και ποίησης, με άλλα λόγια η **εσωτερίκευση της όρασης** οδηγεί στην επιστροφή του ανθρώπου στον εαυτό του. Αν όμως η ομορφιά παραπέμπει στην αισθητική και ηθική τελειότητα, η απουσία θυμού αφορά στο συναισθηματικό κόσμο.

- «Κρυφό μυστήριο συνέχει τη ζωή του ανθρώπου. Και μέσα στο μυστήριο αυτό δυο(2) είναι πάντα οι δρόμοι που βγάζουν έξω από το πάνερμο δάσος της σολωμικής επίκλησης, ο **λογισμός** και το **όνειρο**, τα οποία ξαναβρίσκουμε ζευγαρωμένα εκεί όπου ο Κρητικός αναπολεί τη Φεγγαροντυμένη.» Λορεντζάτος

2^ο ΣΤΟΙΧΕΙΟ: 3 [20.], στχ. 11 - 14:

*Εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι
Και ξετυλίγει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει,
Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.
Έτρεμε το δροσάτο φως στη θεϊκιά θωριά της,
Στα μάτια της τα ολόμαυρα και στα χρυσά μαλλιά της.*

- Η περιφερειακή άπνοια των προηγούμενων στίχων κάνει πιο έντονη την κίνηση της πανσελήνου, από την οποία αναδύεται μεγαλόπρεπη η Φεγγαροντυμένη. Το φως του φεγγαριού μεταμορφώνει το τοπίο από φυσικό σε μεταφυσικό. Το φως αποτελεί διαχρονικά ένα σημαντικό **θρησκευτικό σύμβολο**, καθώς η παρουσία του πάντα συνδεόταν με την παρουσία του Θεού (στις ανατολικές φιλοσοφίες, στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, στο Μεσαίωνα, στο χριστιανισμό). Στο ποιητικό τοπίο του Σολωμού, το φως έρχεται από υψηλά, «είναι η ενέργεια του Θεού, είναι η όραση του Θεού». Η Φεγγαροντυμένη συντίθεται από στοιχεία του **Κάτω κόσμου** (υγρό / γήινο) και του **Άνω κόσμου** (αέρας / φωτιά). Για τη δημιουργία της συνεργάζονται το φως και το υγρό στοιχείο. Οι συνθήκες εμφάνισής της είναι αυτές μιας μυστηριακής γαλήνης, γι' αυτό και το *ξετυλίγει* αποτελεί λέξη-κλειδί: κάτι κρυμμένο βγαίνει μέσα από το φεγγάρι. Η **περιγραφή ανάδυσης του κρυφού είναι η περιγραφή ανάδυσης της Φεγγαροντυμένης**.

σύγχρονο

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ - ΕΠΑ.Λ

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

- «Το πρώτο μισό του στίχου 13 περιλαμβάνει τρεις(3) συχνές στο Σολωμό «εικόνες»: *έτρεμε, δροσάτο, φως*. Αυτά τα τρία στοιχεία σχηματίζουν το κατάλληλο σκηνοθετικό πλαίσιο και κλίμα για τη θεϊκιά θωριά της γυναίκας, που τα μαύρα της μάτια έρχονται σε αντίθεση με τα χρυσά μαλλιά της. Ο Σολωμός συνηθίζει να αντιπαραθέτει αυτά τα δύο αντίθετα χρώματα, για να δημιουργήσει την εντύπωση του **θαυμαστού**.» Μάκριτζ
- Η θαυμαστή στην όψη μορφή είναι η φεγγαροντυμένη. Η **εξιδανίκευση της ομορφιάς** της αισθητοποιείται και η **υπερφυσική της υπόσταση** δηλώνεται με το **σχήμα της συναισθησίας**, καθώς συμφύρονται δύο διαφορετικές αισθήσεις, της αφής και της όρασης, και με το **οξύμωρο σχήμα**, καθώς η δροσιά και η θερμότητα του φωτός είναι αντιθετικές έννοιες που συνυπάρχουν, και το φως εκπέμπει θερμότητα.
- Στο ποιητικό τοπίο του Σολωμού το φως έρχεται από ψηλά, από τον ουρανό, τον ήλιο, τη σελήνη, τ' αστέρια. Βέβαια, το φωτιζόμενο εκείνο σώμα που κατεзоχρήν έχει συγγένεια με τη φωτιστική ενέργεια είναι το ανθρώπινο σώμα. Το πιο συγγενικό με το φως μέρος του σώματος είναι τα **μάτια**.» Β. Αθανασόπουλος

3^ο ΣΤΟΙΧΕΙΟ: 4[21.], στχ. 10 - 14:

*Εκοίταξε τ' αστέρια, κι εκείνα αναγαλλιάσαν,
Και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν·
Κι από το πέλαο, που πατεί χωρίς να το σουφρώνει,
Κυπαρισσένιο ανάερα τ' ανάστημα σηκώνει,*

- Η θεϊκή μορφή με τη μυστηριώδη παρουσία της καταφέρνει «να μεταμορφώσει τα πράγματα και να μετουσιώσει τα σώματα που φωτίζει». Είναι τελικά εκείνη που επιβάλλεται στην πλάση. Στρέφει το βλέμμα της στα αστέρια που παρουσιάζονται **προσωποποιημένα**, για να δηλώσουν την ευφορία και ικανοποίησή τους με την **παρήχηση** του [α] και τη συνεργατικότητα – υποταγή τους με το τριαδικό σχήμα: *αναγαλλιάσαν, αχτινοβόλησαν, δεν την εσκεπάσαν*.
- Το υπερφυσικό στοιχείο (πολύ συνηθισμένο στα δημοτικά τραγούδια, σε θρύλους, σε παραδόσεις) χαρακτηρίζει και πάλι όλη την παρουσία της γυναίκας με τις θεϊκές ιδιότητες που **παραβιάζει τους νόμους της φύσης** (θυμίζει το Χριστό που περπατούσε στο νερό) και προβάλλεται ως απείκασμα και ενσάρκωση της **πλατωνικής ιδέας** της ομορφιάς, της καλοσύνης, της δικαιοσύνης και της αρμονίας, ενσαρκώνοντας κόσμους ιδεατούς, υπεραισθητούς.
- «Η Φεγγαροντυμένη παραμένει μια καθαρά σολωμική σύλληψη και συμπυκνώνει τη μοναδικά διαλεκτική σολωμική σύνθεση του **ελληνικού αισθητικού ανθρωπισμού**, που συλλαμβάνει τη φύση ως χώρο του κάλλους και της αρμονίας, με τη **χριστιανική αντίληψη** της ζωής που αντιμετωπίζει το κάλλος ως ηθικό μέγεθος. Η Φεγγαροντυμένη ενσαρκώνει αξίες κοσμικές που υπερβαίνουν το στενά εννοούμενο ανθρώπινο πεδίο: τη

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

θειότητα της φύσης που συντίθεται από το ιδεώδες του κάλλους και του αγαθού, συνδεδεμένα με το καθολικό ερωτικό πνεύμα που συνέχει το Σύμπαν.» *Ε. Καψωμένος*

4^ο ΣΤΟΙΧΕΙΟ: 4[21.], στχ. 7 - 8:

*Τότε από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει,
Κι η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει.*

■ Το φυσικό τοπίο μετουσιώνεται σε υπερβατικό, αφού το φως έχει τη δύναμη να μεταμορφώνει τη νύχτα σε μέρα (σχήμα αδιανόητο, καθ' υπερβολή). Η φωτοχυσία ενδυναμώνεται από την ομοιοκαταληξία: *πλημμυρίζει - λαμπυρίζει* και το *δραματικό ενεστώτα*. Η φεγγαροντυμένη μετουσιώνει τη φύση σε χριστιανικό ναό, μετουσιώνει το υλικό σε πνευματικό, το φυσικό σε μεταφυσικό, το υλικό-γήινο σε άυλη αξία.

■ «Συχνά στο σολωμικό ποιητικό τοπίο, ενώ η διάταξη των στοιχείων του οδηγεί προς τη σύνθεση κάποιου τοπίου φυσικού, ξαφνικά παρεμβαίνει το φως και αναιρεί το αποτέλεσμα της φυσικής αρμολόγησης των στοιχείων, ανασυνθέτοντάς το σε ένα τοπίο μη φυσικό. Αυτό συμβαίνει λόγω της φύσης του, καθώς το φως στο ποιητικό τοπίο του Σολωμού είναι το θείο φως, φως που ταυτίζεται με το Θεό, τον Χριστό, την αλήθεια, τη σωτηρία. Το τοπίο όπου συναντιέται το φως με το σκοτάδι συνιστά ένα χώρο όπου η φυσική παρόρμηση αναμετρείται με το ηθικό χρέος. Στο ποιητικό τοπίο του Σολωμού, παράλληλα με το φως που φωτίζει, υπάρχει και το φως που φωτίζεται: το πρώτο φως είναι το φως της Όρασης, το δεύτερο το φως της Ενόρασης.» *Αθανασόπουλος*

■ «Το εκθαμβωτικό φως που αναβλύζει από τη μετέωρη μορφή της θεϊκής οπτασίας δεν τυφλώνει μόνο την όραση του εξαντλημένου ναυαγού, αλλά απειλεί με «τύφλωση» και το βλέμμα του αναγνώστη που επιζητεί, με τη σειρά του, θαμπωμένος από τη συμβολική αίγλη της οραματικής στιγμής, να υποτάξει το εκστατικό της νόημα στην ερμηνευτική του επίνοια.» *Ν. Καλταμπάνος*

B2.

α. Συνολικά, ο μύθος αναπτύσσεται παράλληλα σε τέσσερα(4) Χρονικά Επίπεδα / Εποχές:

1^η Εποχή / Α' Χρονικό Επίπεδο. Καλύπτει το χρόνο του ναυαγίου και της θαυμαστής εμπειρίας (κεντρικό επεισόδιο). Αποτελεί τη **βασική Εποχή** του Κρητικού. Το πλαίσιο χρόνου και χώρου συνθέτουν τα βασικά του ευθύγραμμα επεισόδια: το ναυάγιο, η νηνεμία, η ανάδυση της Φεγγαροντυμένης, η διάχυση του γλυκύτατου ήχου, ο αιφνίδιος θάνατος της κόρης την ύστατη ώρα της δοκιμασίας.

2^η Εποχή / Β' χρονικό Επίπεδο. Καλύπτει την προϊστορία του ήρωα στην Κρήτη (αναδρομή).

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

3^η Εποχή / Γ' Χρονικό Επίπεδο. Η ζωή του πρόσφυγα μετά το ναυάγιο και το χαμό της κόρης. Ο χρόνος της ποιητικής δημιουργίας (προδρομή).

4^η Εποχή (Εσχατολογική) / Δ' Χρονικό Επίπεδο. Ο χρόνος του οραματισμού της Έσχατης Κρίσης (προδρομή). Χρόνος άχρονος και χώρος εξαγιασμένος. Υπερβαίνει το φυσικό χρόνο και το φυσικό χώρο, προβάλλοντας τη μεταφυσική εκδοχή του ποιήματος.

■ «Μέσα από την αφήγηση του κεντρικού επεισοδίου, ο ποιητής φροντίζει έντεχνα, με αφηγηματικές αναδρομές στο παρελθόν («αναλήψεις») και ανοίγματα στο μέλλον («προλήψεις»), να υφάνει ταυτόχρονα ολόκληρη την ιστορία του ήρωα, πριν και μετά το ναυάγιο. Έτσι, ο μύθος αναπτύσσεται παράλληλα σε τέσσερα χρονικά επίπεδα:

- Το πρώτο καλύπτει το χρόνο του ναυαγίου και της θαυμαστής εμπειρίας.

- Το δεύτερο την προϊστορία του ήρωα στην Κρήτη.

- Το τρίτο χρονικό επίπεδο είναι η ζωή του πρόσφυγα μετά το ναυάγιο και το χαμό της κόρης.

- Ένα τέταρτο χρονικό επίπεδο συνιστά ο οραματισμός της έσχατης Κρίσης.»

Ε. Καψωμένος, Σχολικό βιβλίο, σελ. 287

■ «Θα μιλήσω για τον Κρητικό του Σολωμού, πιο συγκεκριμένα, για τα τέσσερα επίπεδα που δημιουργεί η λυρική του αφήγηση - τις «εποχές» του έργου, όπως τις ονομάζει ο ίδιος ο ποιητής με την ελληνικής ρίζας λέξη στο ιταλόγλωσσο σχόλιο των *Αυτογράφων* του. Η αφήγηση δεν παρακολουθεί συνεχώς τα επεισόδια στη χρονολογική τους διαδοχή.

Η ευθύγραμμη πορεία διακόπτεται και στα διάκενά της αναπτύσσονται αναδρομές και προδρομές. Οι πρώτες μάς βυθίζουν στον επεισοδιακό χώρο της σύνθεσης. Οι προβολές, αντίθετα, μας βγάζουν μπροστά και πάνω από το κλειστό κύκλωμα των βασικών επεισοδίων, ενώνοντας το **αφηγούμενο παρελθόν με το αφηγηματικό παρόν** στο πρόσωπο του πολλαπλά δοκιμασμένου ήρωα.» *Γ. Βελουδής*

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ, στο απόσπασμα 5 [22.], **στχ. 1 – 22**

■ **1^η Εποχή / Α' Χρονικό Επίπεδο.** Ο χρόνος του ναυαγίου και της θαυμαστής εμπειρίας. Το ναυάγιο και ο κίνδυνος καταποντισμού στο άγριο πέλαγος σηματοδοτεί την αρχή της δοκιμασίας.

Στχ. 1 – 4: *Εχαμογέλασε γλυκά στον πόνο της ψυχής μου,*

Κι εδάκρυσαν τα μάτια της, κι εμοιάζαν της καλής μου.

Εχάθη, αλιά μου! Αλλ' άκουσα του δάκρυου της ραντίδα

Στο χέρι, πού 'χα σηκωτό μόλις εγώ την είδα. –

■ Το Α' χρονικό επίπεδο οριοθετείται από την παύλα. Ο αφηγητής αρχικά περιγράφει τη θεική οπτασία, τη φεγγαροντυμένη, και τον τρόπο που εκείνη αντιδρά στο δράμα του ήρωα. Εστιάζει στα **μάτια** της, το πρώτο σε συχνότητα όνομα-ουσιαστικό που αναφέρεται σε μέρος του ανθρώπινου σώματος στο Σολωμό. Του θυμίζουν τα μάτια της νεαρής

Ενδεικτικές Απαντήσεις

αγαπημένης του, καθώς και οι δυο συνδέονται-συμβολίζουν την αγάπη-σωτηρία. Στη συνέχεια, η φεγγαροντυμένη χάνεται από το οπτικό πεδίο του ήρωα, ο ίδιος οικτρίζει τον εαυτό του, νιώθοντας μόνος κι έρημος, κι έτσι η αφήγηση περνά στο Γ' χρονικό επίπεδο (παρόν του ήρωα).

■ Πριν και κατά το όραμα της Φεγγαροντυμένης, όπως και κατά τη διάρκεια της άλλης εκστατικής του κατάστασης λόγω του γλυκύτατου ηχού, η φύση στον «Κρητικό» παρουσιάζεται γαλήνια, ακίνητη, εναρμονισμένη με τα θεϊκά στοιχεία. Η φύση παραλύει την αντίσταση ή την προσπάθεια του ήρωα ενάντια σε φυσικά εμπόδια, κυριεύοντας την ύπαρξή του με τη μαγευτική ακτινοβολία των αξιών που είναι φορέας. Η φύση αφομοιώνει τον ήρωα, εξουδετερώνει το αγωνιστικό του πνεύμα, με αποτέλεσμα αυτός να χάσει τον αγώνα που αγωνιζότανε (να σώσει την αγαπημένη του).

Σχολικό βιβλίο, σελ. 291

■ **3^η Εποχή / Γ' Χρονικό Επίπεδο.** Η ζωή του πρόσφυγα μετά το ναυάγιο και το χαμό της κόρης (αναδρομή).

Στχ. 5: *Εγώ από κείνη τη στιγμή δεν έχω πλια το χέρι,*

Στχ. 7 - 14: *Χαρά δεν του 'ναι ο πόλεμος. Τ' απλώνω του διαβάτη*

*Ψωμοζητώντας, κι έρχεται με δακρυσμένο μάτι
Κι όταν χορτάτα δυστυχιά τα μάτια μου ζαλεύουν,
Αργά, κι ονείρατα σκληρά την ξαναζωντανεύουν,
Και μέσα στ' άγριο πέλαγο τ' αστροπελέκι σκάει,
Κι η θάλασσα να καταπιεί την κόρη αναζητάει,
Ευπνώ φρενίτης, κάθομαι, κι ο νους μου κινδυνεύει.
Και βάνω την παλάμη μου, κι αμέσως γαληνεύει. -*

■ Και το Γ' χρονικό επίπεδο οριοθετείται από την παύλα. Ο ήρωας συνεχίζει την αφήγησή του. Νιώθει ότι από τη στιγμή που το δάκρυ της φεγγαροντυμένης έτρεξε στο χέρι του, οι δυνάμεις του τον εγκαταλείπουν. Αντί για το στιβαρό χέρι του πολεμιστή, το χέρι του μοιάζει περισσότερο με το δυστυχισμένο χέρι ενός ζητιάνου που απλώνεται στους διαβάτες. [πρβλ. ερώτ. Γ2]

■ Η εποχή αυτή θεματικά συναρτάται με το παρόν του ήρωα, ο οποίος αναπλάθει τη ρημαγμένη ζωή του. Σύμφωνα με τον Καψωμένο, έχει μεταβεί από μια προγενέστερη κατάσταση στέρησης, μέσα από τη διαδικασία της συνειδητοποίησης, σε μια κατάσταση πληρότητας (εξάλειψης στέρησης), από μια αρνητική σχέση αξιών σε μια θετική σχέση αξιών.

■ Αποτελεί ταυτόχρονα το χρόνο της **Ποιητικής Πράξης**, διότι από τη στιγμή που σε όψιμο χρόνο αναλαμβάνει ο Κρητικός να αφηγηθεί το τραγικό του ναυάγιο, την ώρα,

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

δηλαδή, που υφαίνει τη λυρική του αφήγηση, αξιοποιεί τη δωρεά που του κληροδότησαν το όραμα της Φεγγαροντυμένης και ο ανήκουστος ήχος.

- **2^η Εποχή / Β' Χρονικό Επίπεδο.** Η προϊστορία του ήρωα στην Κρήτη.

Στχ. 6: *Π' αγνάντευεν Αγαρηνό κι εγύρευε μαχαίρι*

Στχ. 16 – 20: *[Με δύναμη που δεν είχα] μήτε στα πρώτα νιάτα,*

Μήτε όταν εκροτούσαμε, πετώντας τα θηκάρια,

Μάχη στενή με τους πολλούς ολίγα παλληκάρια.

Μήτε όταν τον μπόμπο – Ισούφ και τα άλλους δύο βαρούσα

Σύρριζα στη Λαβύρινθο π' αλαίμαργα πατούσα.

- Αντιπροσωπεύει την **ηρωική δοκιμασία** στους αγώνες του Κρητικού ενάντια στους Τούρκους, πριν τον εκπατρισμό του. Πρόκειται για έναν παρατεταμένο αγώνα με αρνητική τελική έκβαση. Ο μπόμπο ενδέχεται να αναφέρεται - με τρόπο χλευαστικό - σε αληθινό πρόσωπο που πολέμησε στην Κρήτη, ίσως και στον ίδιο τον Αγριολίδη ή Αγριαλή που κατοικούσε στον Άη Γιάννη στη Φαιστό, έξω από τη Λαβύρινθο και στον οποίο χρεώνεται ο θάνατος 800 περίπου ατόμων. Η Λαβύρινθος παραπέμπει στο μυθικό άντρο του Μινώταυρου αλλά και σε ένα ρωμαϊκό λατομείο κοντά στη Γόρτυνα που χρησίμευε σαν καταφύγιο των χριστιανών κι όπου το 1823 έγιναν δύο μάχες.

- **Συνιστά τον αφηγηματικό κρίκο ανάμεσα στο αγωνιστικό παρελθόν και στο ναυάγιο.**

- **1^η Εποχή / Α' Χρονικό Επίπεδο.** Επιστροφή στο χρόνο του ναυαγίου.

Στχ. 15: *Τα κύματα έσχιζα μ' αυτό, τ' άγρια και μυρωδάτα*

Στχ. 21 – 22: *Στο πλέξιμο το δυνατό ο χτύπος της καρδιάς μου*

(Κι αυτό μου τ' αύξαιν') έκρουζε στην πλευρά της κυράς μου.

- Μετά από τη σύντομη παρέκβαση στο παρόν του ήρωα, ο αφηγητής επανέρχεται στο χρόνο της ιστορίας, όπου ο Κρητικός συνεχίζει το κολύμπι του, και η αφήγηση μοιάζει να αρχίζει πάλι από την αρχή. Το αστροπελέκι πέφτει ξανά μπροστά του και η θάλασσα αγριεύει. Η καταιγίδα εκπροσωπεί την αρνητική όψη της φύσης: μαζί με τη φεγγαροντυμένη και το γλυκύτατο ηχώ λειτουργούν ως αντίμαχες δυνάμεις.
- Η φεγγαροντυμένη έχει ανταποκριθεί με το δικό της τρόπο στην έκκληση του ήρωα και ενισχύει τις σωματικές του δυνάμεις, προκειμένου να κολυμπήσει πιο γρήγορα. Η μεγάλη σωματική προσπάθεια που καταβάλλει επιταχύνει το χτυποκάρδι του ήρωα ή, πρωθύστερα, το κολύμπι δυναμώνει επειδή αισθάνεται την παρουσία της κόρης ή και τα δυο.
- Καταλήγοντας, ένας ομόκεντρος κύκλος περιβάλλει την **1^η Εποχή** (βασική) και το χώρο που ορίζουν οι διαφυγές από αυτή. Μοιράζεται άνισα ανάμεσα σε τρεις μικρότερους:

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

2^η Εποχή, παλίνδρομες μνήμες (πολεμική δραστηριότητα στην Κρήτη, εκπατρισμός του Κρητικού), **3^η Εποχή**, πρόδρομες αφηγήσεις (εκείνες που ιχνογραφούν τον ήρωα ύστερα από το κρίσιμο ναυάγιο, ύστερα από το χαμό της κόρης, με τη σφραγίδα μιας δωρεάς που τον βοηθά να γαληνεύει τις εφιαλτικές νύχτες της πολύτροπης μοναξιάς του) και **4^η Εποχή** (έσχατη κρίση στην παρένθετη ενότητα).

■ Και οι τέσσερις(4) εποχές στρέφονται γύρω από τον άξονα της ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΣ.

Ηρωική δοκιμασία: πολεμικοί αγώνες, ξεκλήρισμα

οικογένειας, απώλεια συντρόφων, εκπατρισμός,

Φυσική δοκιμασία: ναυάγιο, χαμός κόρης, **Ηθική**

δοκιμασία: έσχατη κρίση, διαγράφοντας μια πλήρη

σχεδόν βιογραφία του ήρωα.

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ - ΕΠΑ.Λ

■ «Στον Κρητικό αντιπαρατίθενται δύο θεμελιώδη πρότυπα σχέσεων ανθρώπου – κόσμου, το ένα φυσικό, συναρτημένο με την υποκειμενική εμπειρία, το άλλο πολιτισμικό, συναρτημένο με την ιστορικοκοινωνική εμπειρία: το πρώτο εκδηλώνεται αρχικά ως **ενστικτώδης ροπή** του ατόμου (ερωτική σύνδεση με τη μάνα-τροφό, ερωτικό αίσθημα προς την κόρη αργότερα), παραμερίζεται στη συνέχεια από το δεύτερο στη φάση της κοινωνικοποίησης του ατόμου (**αγωνιστικό μοντέλο**) και ξανακατακτάται μέσα από μια σειρά σκληρών δοκιμασιών ως ανώτερη κοσμική αρχή (**μυστηριακή διάσταση της φύσης**) και ως κοινωνική αξία (**ανθρώπινη αλληλεγγύη**).» Ε. Καψωμένος

■ Σε φιλοσοφικό επίπεδο αισθητοποιείται η αβάσταχτη έκπληξη της ζωής: το αιφνίδιο πέρασμα από τη γέννηση στο θάνατο, από τον έρωτα στο χάρο, από την έκσταση στον καταποντισμό. (πρβλ. *Ομηρικό Οδυσσέα*).

B2.β. Τέλος σ' εμέ που βρίσκομουν ομπρός της μες στα ρείθρα,

καταπώς στέκει στο Βοριά η πετροκαλαμίθρα

Όχι στην κόρη, αλλά σ' εμέ την κεφαλή της κλίνει.

■ Η επίμονη κλίση του κεφαλιού και του βλέμματος της φεγγαροντυμένης προς τον ήρωα παρομοιάζεται (καταπώς) από τον αφηγητή με τη μαγνητική κλίση της πυξίδας προς το Βορρά. Ψάχνοντας ο ποιητής έναν ποιητικό τρόπο για να δείξει πώς τη ματιά της γυναικείας οπτασίας την είχε μαγνητίσει ο Κρητικός, βρήκε την «**πετροκαλαμίθρα**»:

i) «Πυξίδα, ένα είδος πρωτόγονης μαγνητικής βελόνας από καλάμι, επιπλέουσας σε δοχείο με νερό που οι ναυτικοί χρησιμοποιούσαν τότε για τον προσανατολισμό τους. Το φαινόμενο του μαγνητισμού αξιοποιήθηκε μεταφορικά για την **έλξη μεταξύ ψυχών, πνευμάτων, σωμάτων** ήδη από την αρχαιότητα. Τη φεγγαροντυμένη φαίνεται να την ελκύει ο Κρητικός μαγνητικά.

ii) Αλεξικέραυνο. Η Φεγγαροντυμένη, εν είδει αλεξικέραυνου, με τη διαμεσολάβηση του ήρωα-Κρητικού, καλείται να εξουδετερώσει την οργή του κεραυνού που πέφτει κοντά στην αρραβωνιαστικιά του. Γείωση και απογείωση. Η τεχνική του Σολωμού μας ταξιδεύει με το όχημα της Ποίησης μεταξύ **συγκεκριμένου και αφηρημένου, εμπειρικού και**

θεωρητικού: το πραγματικό είναι η πετροκαλαμίθρα, το υπερπραγματικό, η αλληγορική της σημασία, η Φεγγαροντυμένη και η δύναμη που εκλύεται: α) ηλεκτρομαγνητική και αποτρεπτική από την πετροκαλαμίθρα, β) μαγική και ελκτική από τη Φεγγαροντυμένη.»

Γ. Δάλλας

- Με αυτή την **παρομοίωση** καταδεικνύεται η αμοιβαία και ακατανίκητη έλξη ανάμεσα στον ήρωα και τη φεγγαροντυμένη, ο οποίος παραδίδεται άνευ όρων στο υπερκόσμιο φως της με μια διονυσιακή διάθεση σε κατάσταση έκστασης (μεταφυσικός Σολωμός), ενώ κι εκείνη προσηλώνει το βλέμμα της στο ναυαγό, γεγονός που ξενίζει τον Κρητικό, όπως φαίνεται από το σχήμα **άρση – θέση** (Όχι στην κόρη, αλλά σ' εμέ), γιατί περίμενε ότι η φεγγαροντυμένη θα κοίταγε την καλή του και όχι τον ίδιο. Η ανάγνωση αυτή ενισχύει την ερμηνευτική ψυχαναλυτική εκδοχή της φεγγαροντυμένης ως ψυχής της ήδη νεκρής αρραβωνιαστικής.
- Συμπληρωματικά, ο Κρητικός είναι το «σίδερο» που διαμεσολαβεί για να κινήσει την ενέργεια της «πετροκαλαμίθρας» ως αλεξικέραυνου: η ηλεκτρομαγνητική ιδιότητα της θεϊκής οπτασίας λειτουργεί αποτρεπτικά στα φυσικά φαινόμενα και η φύση υποχωρεί στη δύναμή της.
- Για να επιτύχει ο Σολωμός τη ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, χρησιμοποιεί την ασυνήθιστη λέξη «**ρείθρα**», που σημαίνει ωκεάνια ρεύματα.

Γ1.α. Είναι απαραίτητο να γίνει από την αρχή σαφής διάκριση ανάμεσα στη **φεγγαροντυμένη** ως ποιητική πραγματικότητα και στις ψυχολογικές προϋποθέσεις που δημιούργησαν το όραμα. Ότι για το νηφάλιο νου έχει μια ερμηνεία ψυχολογική, για το θρησκευόμενο άνθρωπο είναι αναμφισβήτητο γεγονός. Μέσα στον ποιητικό μύθο η φεγγαροντυμένη είναι μια πραγματική πλαστική παρουσία, και συνάμα εξωφυσική, ένα **θαύμα** με υπερφυσικές ικανότητες. Η παρουσία της στην ποίηση του Σολωμού συνδέεται με **παραβίαση / υπέρβαση των φυσικών νόμων**. Η αναζήτηση της ταυτότητάς της επιχειρείται με την καταβύθιση (*Βαθύ βαθύ το ανέβασμα, Γ. Ρίτσος*) σε εικόνες και μνήμες του παρελθόντος (**αναδρομή**), με τη σύζευξη του θαυμασμού (**πλατωνική θεωρία**) και των βιωμάτων του (**ψυχαναλυτική προσέγγιση**). Η **αστοχισμένη μνήμη**, χαραγμένη στο υποσυνείδητο του ήρωα, αν και απροσδιόριστη, παραπέμπει στην αρχετυπική πλατωνική ιδέα, σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος προσπαθεί να επαναφέρει στη μνήμη του ιδέες που είχε γνωρίσει η ψυχή του σε ένα προσωπικό στάδιο.

- «Οι διαλογισμοί του Κρητικού αποδεικνύουν πόσο δυνατός είναι ο θαυμασμός του. Ανιχνεύονται απηχήσεις **πλατωνικών** και **αριστοτελικών** απόψεων για την αναγνώριση, στα πράγματα του κόσμου τούτου, ιδεών (προτύπων) που η ψυχή είχε αντικρίσει σ' ένα προσωπικό στάδιο. Ο Κρητικός είναι **ηρωικός** άνθρωπος. Τεράστια πάθη φωλιάζουν μέσα του. Σωστός γίγαντας της ζωής υψώνεται.». Γ. Αποστολάκης

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

■ Η αναδρομή αυτή ακολουθώντας μια **αποκλιμάκωση** (κατιούσα κλίμακα) ξεκινά από το **υψηλό φιλοσοφικό/θρησκευτικό** επίπεδο, περνά στο **εφηβικό ερωτικό** και καταλήγει στο **παιδικό/βρεφικό**, υιοθετώντας για μια ακόμη φορά το τριαδικό σχήμα. «Τα βιώματα που συνδέουν τον ήρωα με τη φεγγαροντυμένη παραπέμπουν στην κατηγορία της «παιδικότητας», κι επομένως είναι βιώματα κατεξοχήν διονυσιακά, με την έννοια ότι εκφράζουν μια σχέση εξάρτησης του Εγώ από κάποιο ευρύτερο πόλο έλξης.» *Ε. Καψωμένος*

■ Η μορφή της θεάς είναι στον ήρωα απροσδιόριστα γνώριμη, του θυμίζει κάτι, όμως δεν ξέρει τι, δείχνει να την κουβαλάει μέσα του χρόνια πολλά σαν θολή ανάμνηση, σαν μια αρχέγονη και πλατωνική Ιδέα.

α) Η πρώτη του σκέψη (**στχ. 14**) είναι ότι κάποτε, πολύ παλιά στο παρελθόν, την είχε συναντήσει, ίσως σαν μια φιγούρα αγιογραφίας που θαύμασε σ' ένα ναό: ΠΑΝΑΓΙΑ - ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΦΕΓΓΑΡΟΝΤΥΜΕΝΗΣ. Είναι, δηλαδή, η φεγγαροντυμένη η παρουσία του Θεού, της Πρόνοιας του Θεού, που παίρνει τη μορφή της άφθαρτης, αιώνιας, άκτιστης ομορφιάς, της Μεγάλης Μητέρας που θρέφει μυστικά τη ζωή μας (*υπερίσχυση θρησκευτικού στοιχείου*).

β) Η δεύτερη σκέψη του (**στχ. 15**) είναι ότι πιθανόν να είναι ένα δημιούργημα της φαντασίας του που ο ίδιος ως έφηβος είχε πλάσει με ερωτική διάθεση: ΑΦΡΟΔΙΤΗ - ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΦΕΓΓΑΡΟΝΤΥΜΕΝΗΣ. Η σύλληψή της είναι η ίδια με της «Αναδυομένης Αφροδίτης» στο σχέδιο του Λάμπρου. Η σιωπή, το φως του φεγγαριού, η γέννησή της από τη θάλασσα, το ανάερο ανάστημά της που πατεί και δε σουφρώνει το πέλαγο, τα αναγάλιασμα της πλάσης ... Η Φεγγαροντυμένη είναι η γλυκιά, ουράνια Αφροδίτη. Η αγιότητα και ο πόθος εδώ συνυπάρχουν, για να συμβολίσουν την «ωραιότητα της Φύσης» (*υπερίσχυση του στοιχείου της ομορφιάς*).

γ) Ο ήρωας συλλογίζεται ότι ίσως και να την είχε ονειρευτεί (**στχ. 16**), όταν ακόμα ήταν παιδί και δεν είχε άλλες μνήμες και εμπειρίες, ότι ίσως τον συνδέει με τη ζωή πριν από τη γέννηση ή ίσως και με μία από τις πιο αγαπημένες μορφές και μνήμες που ο καθένας έχει, τη μητέρα του: ΜΗΤΕΡΑ - ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΦΕΓΓΑΡΟΝΤΥΜΕΝΗΣ. Τη νιώθει σαν μια παλιά γλυκιά ανάμνηση, σαν μια Ιδέα που έμεινε ξεχασμένη κάπου στο βαθύτερο υπόστρωμα της μνήμης του, στην παιδική του ηλικία, σαν μια απωλεσθείσα ευδαιμονία, ακόμα και σε μια προσωπική φάση της ύπαρξης, και που τώρα προβάλλει μπροστά του δυναμικά (*υπερίσχυση μιας μνήμης αρχέγονης*).

■ Η εξιδανίκευση της φεγγαροντυμένης συνδέεται με **ρομαντικές πηγές**.

Γ1.β. Η Φεγγαροντυμένη ανταποκρίνεται στην έκκληση του ήρωα και εμφανίζεται ως ο «από μηχανής θεός» (deus ex machina) με ένα **αμφίσημο δάκρυ, δάκρυ συμπόνιας, δάκρυ χάρης**, που ασκεί το ρόλο που έχει το «μαγικό μέσο» στις παραμυθιακές αφηγήσεις. Το δάκρυ ως η «πρακτική» βοήθεια, που στη λαϊκή αφηγηματική παράδοση έχει συχνά

μαγικές ή υπερφυσικές ιδιότητες, είναι το μαγικό μέσο που εξασφαλίζει στον ήρωα την αναγκαία προϋπόθεση για να φέρει σε πέρας τον αγώνα του, τη σωτηρία της κόρης.

■ Η εμφάνιση της Φεγγαροντυμένης, ενώ συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία μιας ευεργετικής παρέμβασης, τελικά λειτουργεί αντίστροφα (**παραπλανητικός περισπασμός/ δόλος των θεών**), σε σχέση με τη βούληση του ήρωα, εφόσον τυπικά δεν οδηγεί σε θετική έκβαση, αφού στο τέλος του ποιήματος ο ήρωας απιθώνει την αρραβωνιασμένη κι ήταν πεθαμένη. Υπάρχει μια λανθάνουσα αντιπαράθεση ανάμεσα στην ανθρωπίνη βούληση και προσπάθεια του ήρωα για την επιβίωση(ποσότητα) και στη θεϊκή βούληση της φεγγαροντυμένης για μια ανώτερη πνευματική τάξη(ποιότητα).

■ Η φεγγαροντυμένη, συγκινημένη από τον πόνο και τα βάσανα που ο ήρωας κουβαλάει, δακρύζει και το δάκρυ της πέφτει στο χέρι του Κρητικού, που το είχε ικετευτικά στραμμένο προς το μέρος της. Είναι η βοήθεια που του προσφέρει, καθώς σηματοδοτεί την αξιακή μεταστροφή, τη μεταβολή του ήθους, τη μεταμόρφωση των συναισθημάτων και τον επαναπροσδιορισμό των αξιών του (πρόληψη 5-14).

■ Ο ήρωας συνεχίζει την αφήγησή του μιλώντας για το **παρόν** του. Νιώθει ότι από εκείνη τη στιγμή το χέρι του δεν είναι πια το ίδιο. Δεν έχει τίποτα από τη ρώμη που το όπλιζε μόλις έβλεπε τους Τούρκους. Αισθάνεται τις δυνάμεις του να τον εγκαταλείπουν. Δε νιώθει πια τη δύναμη του πολεμικού χεριού του, για να αντιμετωπίσει τον Αγαρηνό. Αντί για το στιβαρό χέρι του πολεμιστή, το χέρι του μοιάζει περισσότερο με το δυστυχισμένο χέρι ενός ζητιάνου που απλώνεται προς τους διαβάτες. Ο Κρητικός εξομολογείται πως έκτοτε δεν έχει ξαναπιάσει σπαθί και πως το καθαγιασμένο από το δάκρυ της φεγγαροντυμένης αυτό χέρι το έχει μόνο για να δέχεται – ως ζητιάνος - τη φιλευσπλαχνία των διαβατών και για να γαληνεύει τη νύχτα, όταν ξυπνάει έντρομος από τους εφιάλτες του παρελθόντος.

■ [Η εικόνα όπου ο παλαιός πολεμιστής μετατρέπεται σε ζητιάνο θα μπορούσε να διαβαστεί και ως ένα πολιτικό σχόλιο του Σολωμού για τον εξευτελισμό των αγωνιστών του 1821 μετά την Επανάσταση, οι οποίοι «ψωμοζητούσαν», βιώνοντας την αδιαφορία της Πολιτείας και των συμπατριωτών τους.]

■ Αυτό που με μια πρώτη ανάγνωση μοιάζει κατάντια, με μια δεύτερη προσεκτικότερη ανάγνωση ανάγεται σε λύτρωση και σωτηρία για τον ήρωα (φιλοσοφικός Σολωμός). Δε θα είναι δυνατό ένα χέρι που δέχτηκε τη «θεία χάρη» να χρησιμοποιείται για να σκοτώνει ανθρώπους. Ανεξάρτητα από την «ιερότητα» ή όχι του σκοπού, που είναι η ελευθερία της Ελλάδας και της Κρήτης, η χριστιανική ηθική (θρησκευτικότητα Σολωμού), που μεταξύ άλλων εκφράζει η φεγγαροντυμένη, δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την κτηνωδία της ανθρωποκτονίας. Ο ήρωας-πολεμιστής, λοιπόν, ακυρώνεται, όμως ο Κρητικός-άνθρωπος γνωρίζει την πραγματική έννοια της χριστιανικής αλληλεγγύης και

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

ταπείνωσης, το αληθινό μέγεθος της αγάπης προς το συνάνθρωπο. Επιπλέον, βρίσκει τη δύναμη να αντιμετωπίζει τα φαντάσματα του παρελθόντος, και εξαγνίζεται από τ' ανομήματά του τραγουδώντας τα πάθη του. Κάνει, έτσι, ένα βήμα προς την κατάκτηση του προσωπικού του παραδείσου, εγγίζει την προσωπική του κάθαρση και ολοκλήρωση.

■ «Ο αφηγητής προχωρεί από την **άρση** στη **θέση**, ορίζοντας πιο συγκεκριμένα τη νέα στάση και το νέο του ήθος σαν να μην ήταν αποτέλεσμα ανάγκης αλλά επιλογής. Η εικόνα του ψωμοζήτη-ζητιάνου, που εναποθέτει την επιβίωσή του στην αγάπη των συνανθρώπων του, προβάλλεται εδώ όχι μόνο ως **ατομική εμπειρία**, αλλά ως το ακριβώς αντίθετο **ήθος** και **στάση ζωής**. Οι αρνητικές εξελίξεις στη ζωή του τον μεταμορφώνουν, σηματοδοτούν μια βαθιά αλλαγή στο ήθος του, τον κάνουν να επανιεραρχήσει τις αξίες του και να μεταμορφωθεί ψυχικά τόσο, ώστε να αναζητήσει την ολοκλήρωσή του μέσα στην αγάπη του άλλου, και όχι, όπως πριν, στον εξοντωτικό ανταγωνισμό, που κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες (απελευθερωτικός αγώνας) υπήρξε το αξιοκρατικό μοντέλο που καθόριζε το ήθος και τη στάση του. Ο Κρητικός ξαναγίνεται άνθρωπος, απεκδυόμενος τον επίκτητο κοινωνικό ρόλο του αγωνιστή και επανερχόμενος στις βαθύτερες ανθρώπινες ανάγκες και ορμέμφυτα (τον έρωτα προς τη μάνα-τροφό και την κόρη), τα οποία ανακτά μέσα από μια σειρά σκληρών δοκιμασιών ως ανώτερη κοσμική αρχή (μυστηριακή διάσταση της φύσης, την οποία εκφράζει η φεγγαροντυμένη) και ως κοινωνική αξία (ανθρώπινη αλληλεγγύη)». Ε. Καψωμένος

σύγχρονο

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ - ΕΠΑ.Λ

Δ1.

ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ (ενδεικτικές)

1. Τόσο στον «Κρητικό» του Διονυσίου Σολωμού όσο και στις «θάλασσας τη νεράιδα» του Κώστα Καρυωτάκη, ο θεματικός πυρήνας περιστρέφεται γύρω από την εμφάνιση μιας **μυστηριακής γυναικείας οπτασίας**, ενός εξωλογικού (μη έλλογου) όντος, γνωστού ωστόσο από τις λαϊκές δοξασίες και τα δημοτικά τραγούδια, της φεγγαροντυμένης και της νεράιδας αντίστοιχα, τονίζεται η **θεϊκή υπόσταση** των γυναικών και το **απαράμιλλο κάλλος** τους, με ειδική αναφορά στα μάτια:

Δ. Σολωμός, Ο Κρητικός	Κ. Γ. Καρυωτάκης, Της θάλασσας νεράιδα
- στη θεϊκιά θωριά της, - αυτό το θεϊκό πρόσωπο - Στα μάτια της τα ολόμαυρα και στα χρυσά μαλλιά της. - Κυπαρισσένιο ανάερα τ' ανάστημα σηκώνει,	- τα μάτια της τα θεϊκά - μπροστά στα τόσα κάλλη - τα κάλλη τ' απολλώνεια - ένα κορμί παρθενικό, γυμνό

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

2. Επίσης, κυρίαρχος και καθοριστικός είναι ο ρόλος της φύσης, και κυρίως της θάλασσας, προκειμένου να αναδειχθούν οι δύο γυναικείες μορφές, της φεγγαροντυμένης και της νεράιδας αντίστοιχα. Η φύση διαγράφει το **σκηνοθετικό πλαίσιο** όπου τοποθετείται η δράση με τους δύο πρωταγωνιστές σε κατάσταση **έκστασης**. Η περιγραφή ανάδυσης του **κρυφού** αισθητοποιείται με την περιγραφή ανάδυσης της φεγγαροντυμένης από τη θάλασσα στο Σολωμό και την περιγραφή αποκάλυψης της γυναικείας μορφής από τα βράχια στον Καρυωτάκη. Η θεϊκή υπόσταση των δύο μορφών επιβεβαιώνεται τόσο από την **επιβολή** τους και τη θετική επίδρασή τους στη φύση, όσο και από τη σύνδεσή τους με το **φως**:

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ - ΕΠΑ.Λ

Δ. Σολωμός, Ο Κρητικός	Κ. Γ. Καρυωτάκης, Της θάλασσας νεράιδα
-Κι η θάλασσα ... Ησύχασε - Κάτι κρυφό μυστήριο εστένεψε τη φύση - Και ξετυλίζει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει, - Τότε από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει, - Κι η χτίσις έγινε ναός που ολούθε λαμπυρίζει. - Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη - ... και το θυμό ν' αφήσει - Έτρεμε το δροσάτο φως στη θεϊκιά θωριά της, - Εκοίταξε τ' αστέρια κι εκείνα αναγαλλιάσαν - Και την αχτινοβόλησαν και δεν την εσκεπάσαν· - Κι από το πέλαο, που πατεί χωρίς να το σουφρώνει - κ.λπ.	- στη θάλασσα - Από τα βράχ' ανάμεσα πετιέται 'να κεφάλι - - σαν σε όνειρο - - με μάτια λιγωμένα. - Ένα κορμί παρθενικό, γυμνό αργοπροβάλλει - απλώνεται ηδονικά σε κύματ' αφρισμένα· - ο ήλιος εσκυθρώπασε μπροστά στα τόσα κάλλη, - Ανατριχιάζ' η θάλασσα στο θείο άγγιγμά τους - τα κυματάκια απαλά με χάρη τ' αγκαλιάζουν - κ.λπ.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ (ενδεικτικές)

1. Οι διαφορές αφορούν κατ' αρχάς στους **πρωταγωνιστές**, ο Κρητικός είναι ένας **ναυαγός** μέσα στο άγριο πέλαγος με σαφή και προσδιορισμένο **στόχο**, αγωνιά και

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

αγωνίζεται να φτάσει στο **ακρογιάλι** για να σώσει την αγαπημένη του και τον εαυτό του, σε αντίθεση με τον αφηγητή του Καρυωτάκη που παρατηρεί κρυμμένος στο έρημο ακρογιάλι τη γυναικεία μορφή να φανερώνεται και βουτά στη θάλασσα.

Δ. Σολωμός, Ο Κρητικός	Κ. Γ. Καρυωτάκης, Της θάλασσας νεράιδα
- που βρίσκονται ομπρός της μες στα ρείθρα κ.λπ.	- Εγώ, κρυμμένος κάπου κει στο έρημ' ακρογιάλι - Θεότρελος, ο δύστηνος, βουτιέμαι μες στο κύμα, κ.λπ.

2. Οι διαφορές αφορούν και στις **θεϊκές οπτασίες**. Η φεγγαροντυμένη του Σολωμού είναι **γνώριμη** στον ήρωα αλλά απροσδιόριστη και αδυνατεί να την ταυτοποιήσει, ενώ η γυναικεία ύπαρξη στον Καρυωτάκη εμφανίζεται **απρόσμενα** και εύκολα ταυτίζεται με νεράιδα. Επίσης, η ανάδυση της πρώτης πραγματοποιείται **νύχτα** στη **θάλασσα**, ενώ η φανέρωση της δεύτερης **μέρα** στη **στεριά**.

Δ. Σολωμός, Ο Κρητικός	Κ. Γ. Καρυωτάκης, Της θάλασσας νεράιδα
- Καν σε ναό ζωγραφιστή ... / Κάνε την είχε ερωτικά... / Καν τ' όνειρο, ... - Κι η θάλασσα, που σκίρτησε - Κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη - Εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι - Τότε από φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει, κ.λπ.	- Ήταν νεράιδα... - Ένα κορμί παρθενικό - Από τα βράχ' ανάμεσα πετιέται 'να κεφάλι - Ήταν νεράιδα... - ο ήλιος εσκυθρώπασε - κι αχτίδες τα χαϊδεύουνε χρυσές κ.λπ.

3. Βασική, επίσης, διαφορά συνιστά το ότι η φεγγαροντυμένη εμφανίζεται ήρεμη και **μεγαλοπρεπής**, ανταποκρινόμενη στην **επίκληση** του ήρωα για βοήθεια, ενώ η νεράιδα τυχαία και μοιάζει, καθώς ξεπροβάλλει πίσω από τα βράχια, να είναι **φοβισμένη**. Η πρώτη χάνεται για λίγο από το οπτικό πεδίο του Κρητικού, για να επανεμφανιστεί χαρίζοντάς του **δύναμη** και οδηγώντας τον στην ηθική τελείωση, ενώ η νεράιδα, αδύναμη και άπιαστο όνειρο, χάνεται στη θάλασσα, αποφεύγοντας τον ήρωα και αφήνοντας ένα **πικρό συναίσθημα** στα χείλη του.

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2015

Ενδεικτικές Απαντήσεις

Δ. Σολωμός, Ο Κρητικός	Κ. Γ. Καρυωτάκης, Της θάλασσας νεράιδα
-Βόηθα, Θεά, το τρυφερό κλωνάρι μόνο να 'χω - Εχαμογέλασε γλυκά στον πόνο της ψυχής μου - Εχάθη, αλιά μου! -βρέθηκε μια φεγγαροντυμένη - Με δύναμη που δεν είχα μήτε στα πρώτα νιάτα κ.λπ.	-και βλέμματα ολόγυρα σκορπάει φοβισμένα - τα μάτια της τα θεϊκά με φόβο με κοιτάζουν -και χάνεται στη θάλασσα - Ήταν νεράιδα... - Κρίμα! κ.λπ.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μ. ΚΥΡΙΑΚΑΚΗ - Ρ. ΣΟΥΛΟΥΤΖΟΓΛΟΥ – Κ. ΜΠΑΚΑΛΗ

σύγχρονο

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΟ - ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ - ΕΠΑ.Λ
